

ПОДАТКОВІ ВАЖЕЛІ В ІНВЕСТИЦІЙНОМУ ПРОЦЕСІ В УКРАЇНІ

**Володимир
Крук,**
асистент кафедри
банківських
інвестицій
ДВНЗ «КНЕУ
ім. Вадима
Гетьмана»

У статті зроблена спроба розкрити зміст податкових важелів в інвестиційному процесі України, проаналізовано основні тенденції в реалізації державної податкової політики в Україні, визначено її напрями та пріоритети у формуванні сприятливого інвестиційного клімату.

Одним із найвагоміших та найефективніших важелів, що стимулюють інвестиційні процеси у суспільстві, є податкова політика держави. Її роль в активізації інвестиційної діяльності здійснюється через інструменти оподаткування, які безпосередньо впливають на формування інвестиційних ресурсів усіх суб'єктів господарювання - домогосподарств, підприємств чи держави. Стратегічною метою податкової політики є створення стабільної податкової системи, яка забезпечувала б достатній обсяг надходжень до бюджетів усіх рівнів, ефективно функціонування економіки, створення умов для подальшого інтегрування України до світової економіки.

Розробка адекватних фіскальних заходів і використання відповідних фіскальних інструментів мають підпорядковуватися забезпеченню реального економічного поступу на базі потужного припливу інвестицій та одночасно вмотивованого впровадження інновацій. Ці концептуальні напрями економічної стратегії повинні перебувати під постійною увагою, по меншій мірі, за двома причинами. Одна з них очікування нової хвилі кризових явищ. Інша - в неминучості розгортання криз у принципі, про що переконливо доводить світова економічна думка.

Використання регулюючих ефектів податкових інструментів є прикладом позитивного впливу урядів багатьох країн на інвестиційну активність. Правила оподаткування відносять також й до тих важливих чинників, що визначають привабливість країни до іноземних інвестицій, які суттєво визначають рівень економічного розвитку практично кожної із країн. При цьому ці пра-

вила не обмежуються ставками податків. Як свідчать результати досліджень, що проводилися багатьма фахівцями, основного значення тут набувають стабільність, простота податкової системи та механізм адміністрування податків, тобто йдеться про формування податкового простору як невід'ємної важливої частини загального фіскального простору.

Проблематику податкової системи досліджує низка відомих українських фахівців, зокрема Ф. О. Ярошенко, І. О. Луніна, А. М. Соколовська, О. Д. Васирик, В. М. Опарін, В. М. Федосов, В. П. Вишневський, А. В. Базилук та інші. Вчені ґрунтовно та детально досліджують як податкову систему загалом, так і її окремі аспекти. Водночас вплив державної податкової політики на формування сприятливого інвестиційного клімату, особливо у контексті прийнятого у 2010 р. нового Податкового кодексу залишається не лише актуальним, а й затребуваним.

Більшість науковців податкову політику розглядають як «діяльність держави у сфері встановлення, правового регламентування та організації справляння податків і податкових платежів у централізовані фонди грошових ресурсів держави. Формуючи свою податкову політику, держава шляхом збільшення або скорочення частки податкових надходжень, зміни форм оподаткування та податкових ставок, тарифів, звільнення від оподаткування окремих галузей виробництва, територій, груп населення сприяє зростанню або спаду господарської активності, створенню сприятливої кон'юнктури на ринку, умов для розвитку пріоритетних галузей економіки, реалізації

збалансованої соціальної політики» [1, с. 212-213].

Окрім того, у наукових працях з державних фінансів досліджується взаємозв'язок інвестиціями і податковим навантаженням. Логіка цього взаємозв'язку полягає у тому, що податки самим фактом вилучення частини доходу впливають на формування інвестиційних ресурсів суб'єктів господарювання.

Податкова політика передбачає наведення порядку в адмініструванні податків та проведення податкової реформи, підвищення соціальних стандартів та збалансування Пенсійного фонду, оптимізацію штату органів державного управління, запровадження інфраструктурних програм, проведення виваженої боргової політики, стабілізацію фінансової системи, а також збільшення фінансової забезпеченості місцевих бюджетів. За інформацією Міністерства фінансів України [2] в результаті зростання економіки, наведення порядку в адмініструванні податків та удосконалення окремих норм оподаткування у 2010 році надходження до державного бюджету збільшилися на 22,6%, в тому числі до загального фонду на 32,5% порівняно з 2009 роком (без врахування погашення простроченої заборгованості з відшкодування ПДВ, утвореної попереднім Урядом у 2008-2009 роках, у сумі 16,4 млрд. гривень). Всього до Державного бюджету України у 2010 році, без врахування погашення простроченої заборгованості з відшкодування ПДВ, надійшло 257051,1 млн. грн., у тому числі до загального фонду - 207472,7 млн. гривень. Рівень виконання планового показника, затвердженого Верховною Радою України (без врахування погашення заборгованості з відшкодування ПДВ минулих періодів), дорівнював 100,8 відсотка, проти 85,5 відсотка у 2009 році.

Загальний обсяг відшкодування ПДВ у 2010 році з державного бюджету, із врахуванням погашення простроченої заборгованості із відшкодування ПДВ, яка була утворена у 2008-2009 роках, відповідно до статті 25 Закону України «Про Державний бюджет України на 2010 рік», становив 40671,8 млн. грн., що на 17,8 відсотка (або на 6,1 млрд. грн.) більше ніж у 2009 році.

На 1 січня 2011 року залишок простроченої заборгованості з відшкодування ПДВ було зменшено до 0,9 млрд. гривень. Рівень виконання річного плану, затвердженого Верховною Радою України на 2010 рік, становив 98,6 відсотка проти 88,4 відсотка у 2009 році.

За 2010 рік із Державного бюджету України до місцевих бюджетів було перераховано трансфертів на загальну суму 78182,6 млн. грн., у тому числі із загального фонду - 72699,7 млн. гривень. Порівняно з аналогічним періодом 2009 року обсяг перерахованих трансфертів з державного бюджету до місцевих бюджетів у 2010 році збільшився на 15877,1 млн. грн., або на 25,5 відсотка, що дало змогу забезпечити виплату заробітної плати працівникам установ бюджетної сфери, що утримуються з місцевих бюджетів, у повному обсязі, а також спрямувати близько 2 млрд. грн. на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку регіонів.

В 2010 році Уряд не тільки повністю фінансував підвищені соціальні зобов'язання бюджету, але й акцентував свою увагу на відтворенні інвестиційного потенціалу країни.

Фінансування капітальних видатків було здійснено в обсязі 21057,1 млн. грн., що у 2 рази більше ніж у 2009 році. За загальним фондом відбулося зростання капітальних видатків майже в 3,3 рази, або на 2522,0 млн. грн. до 3640,4 млн. гривень. У структурі видаткової частини державного бюджету частка капітальних видатків збільшилася на 2,6 в. п. до 6,9 відсотка.

У 2010 році, на відміну від попереднього року, активно використовувався такий інструмент стимулювання інвестиційного розвитку, як Стабілізаційний фонд, який було створено у державному бюджеті з метою подолання наслідків світової фінансово-економічної кризи. Порівняно з 2009 роком видатки за рахунок коштів Стабілізаційного фонду зросли вдвічі, або на 10187,8 млн. грн., та становили 20140,2 млн. грн. [2].

Кошти, спрямовані із бюджету на інвестиційні видатки, дали змогу ліквідувати відставання від графіку підготовки до Євро-2012, допущене попереднім Урядом, сприяли розвитку транспортної інфраструктури країни,

паливно-енергетичного комплексу, сільського господарства.

Позитивним у стимулюванні інвестиційного процесу є прийняття нового Бюджетного кодексу України у липні 2010 року, який втілює в собі бачення розвитку бюджетної системи всіх гілок влади та різних інституцій. Його положення створюють систему управління державними фінансами, спрямовану на забезпечення стійкого економічного зростання та інвестиційної привабливості України, гарантованого виконання державою соціальних зобов'язань на основі національної системи цінностей. Новий Бюджетний кодекс законодавчо унормовує запровадження середньострокового бюджетного планування, застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі, розширення функцій головного розпорядника бюджетних коштів, удосконалення процедур формування, розгляду та прийняття державного та місцевих бюджетів, удосконалення управління боргом, модернізацію системи бухгалтерського обліку в державному секторі, впровадження європейської моделі державного внутрішнього фінансового контролю, а також посилення фінансової основи місцевих бюджетів.

Для стимулювання ділової активності підприємництва та забезпечення сталого зростання економіки у 2010р. був прийнятий Податковий кодекс України, в якому передбачено зменшення податкового навантаження, податкові канікули та стимули для залучення інвестицій в оновлення основних засобів, створення додаткових робочих місць та збільшення обсягів виробництва для новостворених суб'єктів господарювання, пільги з енергозбереження, введено автоматичне відшкодування ПДВ платникам податків та відповідальність держави за несвоєчасне відшкодування податку на додану вартість платникам податків з державного бюджету.

Новий Податковий кодекс передбачає створення принципово нової системи адміністрування, яка є дружньою для платників податків, спрямована на захист їх законних прав та інтересів, забезпечить дотримання вимог закону всіма учасниками податкових відносин і спростить для платників податків адміністративні процедури в оподаткуванні.

Реалізація положень Податкового кодексу створить сприятливі умови не тільки для здійснення підприємницької діяльності в Україні, а також забезпечить умови для розвитку науково-технічної та інноваційної діяльності.

Таким чином, в 2010 році завдяки наполегливій роботі та консолідації зусиль усіх гілок влади, запуску серії системних економічних реформ вдалося не тільки вирішувати проблеми минулих років, а й виконувати в повному обсязі всі підвищені соціальні зобов'язання, відновлювати фінансування інвестиційних проектів, при одночасному обмеженні зростання дефіциту та державного боргу. Все це створює тверду основу для формування та подальшого розвитку прозорої та ефективної системи державних фінансів на основі нових Бюджетного та Податкового кодексів, забезпечення макроекономічної стабільності та економічного росту задля зростання рівня добробуту населення.

Позитивним фактор для інвесторів, особливо підприємств малого та середнього бізнесу є прийняття 20 жовтня Верховною Радою в другому читанні законопроекту № 8521 від 16 травня 2011 року, яким вносяться зміни до Податкового кодексу щодо спрощеної системи оподаткування. Згідно із цими змінами доходом платника єдиного податку є:

а) для фізичної особи-підприємця - дохід, отриманий протягом податкового (звітного) періоду в грошовій формі (готівковій та/або безготівковій); матеріальній або нематеріальній формах.

б) для юридичної особи - будь-який дохід, включаючи дохід представництв, філій, відділень такої юридичної особи, отриманий протягом податкового (звітного) періоду в грошовій формі (готівковій та/або безготівковій); матеріальній або нематеріальній формах.

Однак, не дивлячись на певні позитивні тенденції у податковому регулюванні інвестиційної діяльності, в Україні інвестори проводять стриману поведінку.

Так, згідно з дослідженням Європейської Бізнес Асоціації (ЄБА), в 2011 році індекс інвестиційної привабливості України почав знижуватися (рис. 1).

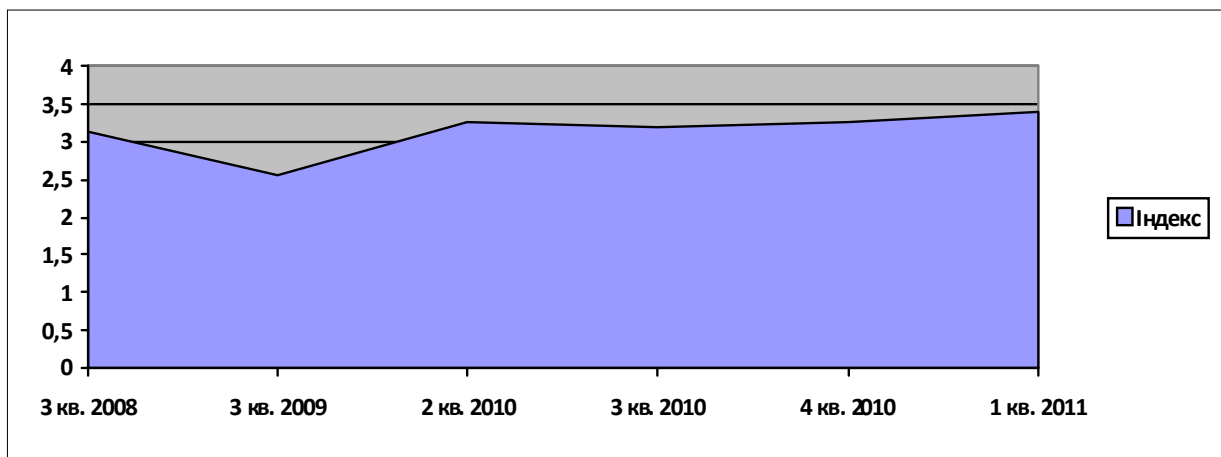

Рис. 1. ЄБА Індекс інвестиційної привабливості України (квартальний)*

Певною мірою зниження очікувань інвесторів пов'язане з загрозою другої хвилі кризи на світових ринках: в її неминучості впевнені 51% респондентів. Україна як і раніше залишається залежною від подій ззовні, тому уповільнення темпів зростання або рецесія в світовій економіці обов'язково потягнуть за собою погіршення економічної ситуації і у нас в країні. Проте більшою мірою результати дослідження - це оцінка інвесторами дій нинішньої влади. Новий Податковий кодекс, який суттєво підвищив повноваження податкових органів, обернувся для більшої частини бізнесу справжнім податковим терором. Інвестори найчастіше скаржаться на труднощі у сфері оподаткування, особливо в питанні відшкодування ПДВ.

Як результат такої політики - скорочення темпів прямих іноземних інвестицій (ПІІ). Однак, за прогнозами аналітичного підрозділу групи ІСУ до кінця поточного року планується залучити ще як мінімум \$ 1 млрд. «Згідно з нашим базовим сценарієм, наступного року приплив ПІІ в Україну буде на рівні \$ 7,4 млрд. [4].

Нерезиденти і далі продовжать пильно стежити за подіями, які відбуваються в Україні. Якщо ситуація так і залишиться без змін, бізнесмени від оцінок перейдуть до активних дій. Перші тривожні сигнали вже є: іноземці виводять капітал з України. Наприклад, обсяг ПІІ з Польщі за підсумками перших місяців 2011-го зменшився на \$ 41,4 млн (до менш ніж \$ 900 млн). Поляки скоротили вкладення в Україну вперше з 2001 року. Відтік капіталу відзначають і учасники фондового

ринку: нерезиденти, які масово скуповували подешевшали після кризи українські цінні папери, тепер так само масово від них позбуваються. Вітчизняні інтернет-трейдери забезпечують майже половину обсягу торгів на Українській біржі [5].

Очевидним є висновок, що стабільність законодавчого податкового поля є вирішальним стимулом для залучення вітчизняних і зарубіжних інвесторів. А в підсумку це лише підтверджує наш висновок щодо важливості формування фіскального простору як результату комплексу виважених заходів, що ґрунтуються на співставленні понесених втрат із очікуваними результатами. За такого підходу будуть враховані й інші чинники, що здатні вплинути на ефективність тих чи інших заходів. Крім того, вкрай важливо враховувати часовий лаг як щодо отримання певного ефекту, так і щодо терміну дії реалізованого заходу. Так, наприклад, дослідження, здійснені окремими фахівцями, засвідчують, що оптимальний період дії податкової пільги складає чотири роки.

З іншого боку, очевидною є результативність виваженої державної політики, що проводиться багатьма розвиненими країнами у напрямі відповідного застосування податкових важелів стосовно внутрішніх і зовнішніх інвестицій. У цьому контексті особливо результативною така політика є у тому випадку, коли мова йде про комплекс стимулюючих фіскальних заходів щодо забезпечення інвестиційного розвитку на інноваційній основі. До такого комплексу заходів можуть входити прискорена амортизація, податкова знижка,

* Складено автором за матеріалами Європейської бізнес асоціації [3]

податковий кредит, податкові канікули, зменшення рівня податкової ставки та ін.

Однозначно можна очікувати покращення інвестиційного клімату за рахунок систематизації та можливої стабільності податкового законодавства. Цьому сприятимуть також зменшення частки податків у витратах підприємств і скорочення витрат часу платників податків на нарахування і сплату податків, викликані поетапним зменшенням ставок податку на прибуток та ПДВ, а також зменшенням загальної кількості податків.

Подальше реформування податкових важелів стимулювання інвестиційно-інноваційного розвитку прямо пов'язане із розширенням практики пільгового оподаткування, що не матиме дискримінаційного, а носитиме загальний характер для усіх економічно активних суб'єктів господарювання. Стосовно фіскальних інструментів в цілому, вони повинні забезпечити успішне функціонування таких складових механізму інвестування як державні капіталовкладення, податкове інвестування, політика прискореної амортизації та створення сприятливого інвестиційного клімату для залучення іноземних інвестицій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Юхименко П.І. Теорія фінансів: Підручник / П.І.Юхименко, В.М.Федосов, Л.Л. Лазебник та ін. За ред. проф. В.М. Федосова, С.І. Юрія. - К.: Центр учбової літератури, 2010. - 576 с.

2. Інформація Міністерства фінансів України щодо виконання Державного бюджету України за 2010 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/publish/article/main?art_id=285530&cat_id=285529

3. ЄБА Індекс інвестиційної привабливості. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.eba.com.ua/ua/about/projects/investment-index>

4. Косметичний ремонт податкової системи не дасть результату. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.case-ukraine.com.ua/u/publications/8eb1618e1e0f636109735460bbe6cd24.pdf>

5. Экономические реформы привели к бегству инвесторов из Украины. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://kontrakty.ua/article/39373>